

TÜRK DEVLETLERİNDE HAKİMİYETİN PAYLAŞILMAZLIĞI - YÖNETİM ORTAKLIĞI GELENEĞİ

PROF. DR. ABDULKADİR YUVALI*

Türkler, insanlık tarihinde birçok hususiyetleri temsil yanında Türk devletlerinin kurulma, yönetme ve dağılma süreçlerinde, "hâkimiyetin paylaşılmazlığı ve yönetimde ortaklık ilkeleri" yönüyle farklı bir konuma sahiptirler. Türklerin tarih boyunca kurucusu oldukları devletlerin sayısının 100'lerle ifade edilmesi bazı çevrelerin hayreti veya kıskançlığına sebep olmaktadır. Bugün yedi bağımsız, on üç özerk Türk cumhuriyetinin varlığı tarihteki Türk devletlerinin sayısı konusundaki görüşümüzü doğrulamaktadır. Daha önceki makalelerimizde, (Türk Devlet Geleneği, Türk Hâkimiyet Düşüncesi vb.) hususları kaleme almıştık. Burada Türk devletlerinde bilaistisna hâkimiyetin paylaşılmazlığı yanında Türk devletlerinin hâkim oldukları coğrafyalardaki halklarla yönetim konusundaki engin hoşgörüsü ve hatta ortaklığı üzerinde durmak istiyoruz.

Türk devletleri, yönetimleri altına almış oldukları farklı kültür, inanç ve renkteki halklarla bir arada yaşama konusunda yeryüzünde hiçbir millette görülmeyen bir özelliğe sahiptirler. Türk devletleri, hâkim oldukları coğrafyaları ve üzerinde yaşayan halkları, Türk halklarının lehine sömürgeleştirmemişler ve

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Türk devletleri,
yönetimleri altına
almış oldukları
farklı kültür,
inanç ve renkteki
halklarla bir
arada yaşama
konusunda
yeryüzünde
hiçbir millette
görülmeyen
bir özelliğe
sahiptirler.

sömürmemişlerdir. Nitekim Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya, Hindistan, Kuzey Afrika vb. Coğrafyalar Türklerin hâkim olduğu dönemlerde hiçbir zaman sömürgeleştirilmemiştir. Söz konusu toprakların, zenginlik kaynakları Türk devletinin öz vatanına taşınmamış veya Türk halklarının lehine kullanılmamıştır. Bu yüzden biz yazılarımızda, ağırlıklı olarak Batı dünyasında kullanılmış olan “imperium=imparator” kavramı yerine “Devlet”i tabirini kullanmayı tercih ediyoruz. Türklerin en eski tarihlerden beri yakın komşu, rakip ve hatta düşman konumundaki Çin’de kurulmuş olan devletler büyük de olsa küçük de olsa unvanları da imparatordur. Çin imparatorları, Kuzey ve Batı komşuları olan Türk yurtlarını her zaman sömürge, olarak görmüşler ve üzerindeki insanları da köle olarak görmüş, XXI. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti’nin Doğu Türkistan coğrafyası ve bu toprakların sahibi Uygur Türklerine karşı reva

görmüş oldukları insanlık dışı muamele görüşümüzü doğrulamaktadır. Bunun bir diğer yakın örneği Avrupa coğrafyasındaki siyasi kuruluşların hemen bütün hayatları boyunca, kendi vatanları dışındaki topraklar sömürge ve üzerlerinde yaşayan insanlar da köle olarak görme geleneği Roma İmparatorluğunun bugünkü Avrupa’ya mirası olmalıdır. Aynı şekilde, Batı dünyasını temsil etmekte olan ülkelerin, Afrika ve Amerika Kıta’sındaki sömürgeleştirme ve köleleştirme politikalarına bağlı olarak yaşanmış olan hadiseler insanı insanlığından utandırmaktadır. Batı dünyasının ülke ve insan merkezli çifte standartta karnelerindeki kırık notlar olarak tarihe geçmiştir. Bu örnekleri hemen her dönem ve farklı coğrafyalar merkezli olarak çoğaltabiliriz. Zira Batı dünyasının Tarihi ve coğrafi manadaki atası Roma İmparatorluğu *Divide et Imperium* yani *Parçala ve Hükmet (Yönet)* politikasını M.Ö devirlerde başlatmıştır.

Tarihi Türk devletlerinin bu konudaki bilinen ilk atası Büyük Hum hükümdarı Mete Han olarak bilinmektedir. Mete Han ile başlatılmış olan Türk devlet yönetimi bir töre hâlinde dünden bugüne Türk devletleri, zemin ve zamana göre geliştirerek devam ettirmişlerdir. Türk devletlerinin bu özelliğini en genel manada; yönetimde ortaklık, hâkimiyetin paylaşılmazlığı olarak da tanımlayabiliriz. Bu ilke, bir devlet düşüncesi olarak dünden-bugüne devam etmiştir. Büyük Selçuklu Devleti, hâkim olduğu coğrafyadaki dili, dini ve hatta rengi farklı olan yerel unsurları devletin hemen bütün yönetim kademeleri hatta savunma yani askerî hizmetlerde onlardan istifade etmiş yani yetki ve sorumluluklarını onlarla paylaşmakta bir mahzur görmemiştir. Selçuklu devlet hayatında Nizamülmülk ve ailesinin konumu bunun

en açık örneğidir. Aynı şekilde Osmanlı Devlet hayatında, sivil yönetimin başı Sadrazamlar ve askerî yönetimdeki Beylerbeylerinin aileleri, mensup oldukları kültür çevreleri incelendiği zaman Osmanlı devlet yönetimindeki yönetim ortaklığı ayan-beyan ortadadır.

Türk devletleri için ortak payda konumundaki “hâkimiyetin paylaşılmazlığı ve yönetimdeki ortaklık” anlayışı, özellikle de Türk devletlerinin duraklama ve gerileme süreçlerinde yaşanmış olan olumsuzluklar da göz ardı edilmemelidir. Büyük Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin dağılma sürecinde görülmüş olan ihanetler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkmış olan iç ve dış tehlikelere dair acı örneklerin de göz ardı edilmesi mümkün değildir. Büyük Selçuklu tarihindeki “Oğuz Türklerinin” maruz kaldıkları tehdit ve tehlikeler karşısında namus, haysiyet ve onurlarını kurtarabilme ve hatta yaşayabilme uğruna kurucusu oldukları devlete karşı isyan etmelerinin sebebi söz konusu üst düzey yöneticiler ve onların akıl almaz uygulamaları ile yakından ilgilidir. Aynı mealdeki örnekler Osmanlı Devlet hayatında daha Kanuni Sultan Süleyman’ın son devirlerinde gündeme gelmiştir.

Tarihi Türk devletlerinde görülen ve bir gelenek hâlinde dünden bugüne devam etmiş olan “hâkimiyetin paylaşılmazlığı ve yönetim ortaklığı” anlayışına bağlı olarak Tarihi Türk devletlerinin yönetimleri altındaki farklı inanç ve kültür unsurları tarihlerinin en mutlu dönemlerini Türk devletlerinin yönetiminde Zira Türk yönetim anlayışında, zapt edilen veya fethedilen topraklar asla ve asla sömürge olarak görülmediği gibi üzerindeki insanlar da kölelik gibi bir muameleye maruz kalmamışlardır. Osmanlı Devlet yönetimindeki, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya vb. yerler örnek olarak gösterilebilir. Bu yüzden olmalı ki, nerede bir Türk devleti varsa orada *hürriyet* ve *adalet* var demektir. Türk halkları, yeryüzünde 120’nin üzerinde devletin kurucusu olmuşlarsa, bu onların gittikleri hemen her yerde hürriyetin ve adaletin temsilcisi olmaları ile ilgilidir. Nitekim Büyük Türk Hukuk Âlimi S. Maksudi Arsal, “*Türkler kanun seven, hukuk yaratan bir millettir. Hukuk yaratıcı bir millet olmaları, devlet kurucu millet olmalarının bir neticesidir, çünkü hukuk devletlerle doğar*” bu veciz sözleriyle bu güzelliği tanımlamıştır.

Mete Han, insan haysiyet ve şerefini her şeyin üstünde tutan bir anlayışla; idarî, askerî, malî ve sosyal alanlardaki uygulamalarının hemen tamamı çağdaşı veya

Zira Batı dünyasının Tarihi ve coğrafi manadaki atası Roma İmparatorluğu Divide et Imperium yani Parçala ve Hükmet (Yönet) politikasını M.Ö devirlerde başlatmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti, hâkim olduğu coğrafyadaki dili, dini ve hatta rengi farklı olan yerel unsurları devletin hemen bütün yönetim kademeleri hatta savunma yani askerî hizmetlerde onlardan istifade etmiş yani yetki ve sorumluluklarını onlarla paylaşmakta bir mahzur görmemiştir. Selçuklu devlet hayatında Nizamülmülk ve ailesinin konumu bunun en açık örneğidir. Aynı şekilde Osmanlı Devlet hayatında, sivil yönetimin başı Sadrazamlar ve askerî yönetimdeki Beylerbeylerinin aileleri, mensup oldukları kültür çevreleri incelendiği zaman Osmanlı devlet yönetimindeki yönetim ortaklığı ayan-beyan ortadadır.

daha sonraki devirlere "Türk devlet geleneği" olarak intikal etmiştir. Bu yüzden tarihin herhangi bir döneminde ve farklı coğrafyalarda tarih sahnesine çıkmış olan bir siyasi teşekküle "Türk Devleti" adının verilebilmesi için söz konusu "Türk devlet geleneği" ölçü ve esas olarak alınmıştır. Türk beyleri ve hakanları, bir yönüyle *töre*'ye uymak zorunda oldukları gibi diğer yandan da, gerekli hallerde; "*töre*'yi değiştirebilir veya yeni *töre*ler koyabilirlerdi. Türk Devlet Geleneği bu özelliğinden dolayı statik olmaktan ziyade dinamik yani gelişmeci, günümüz tabiri ile çağdaş bir özelliğe sahip olmasına bağlı olarak dünden-bugüne gelişerek -değişerek süregelmiştir.

Türk tarihinin bu güzel ve aynı zamanda düşündürücü geleneğinin bilinen ilk uygulayıcısı Büyük Hun Devleti'nin hükümdarı Mete Han'dır. Tarihi Türk devletlerinin yönetimleri incelendiğinde; devletlerin genellikle idari, adli, mali ve askerî yönetimlerinde, hâkim oldukları topraklarda yaşamakta olan farklı unsurlara yönelik olarak yönetim ortaklığı uygulaması açık olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkan savaşlarının arifesinde yani söz konusu coğrafyada birbiri ardınca toprak kaybettiği süreçte bile dâhiliye nazırının bir Ermeni olması (ihanetinden dolayı zikrediyoruz) bir tesadüf değildir. Bu manada devlet yönetiminin hemen her kademesinde yerel unsurlara mensup yetki-makam sahibi yüzlerce örnek verilebilir. Kısaca zikretmeye çalıştığımız olumsuzluklara rağmen Tarihi Türk devletlerinin yönetimlerindeki bu anlayışın temelinde insan merkezlilik ilkesi bulunmaktadır. Kâinatın sahibi Yüce Allah (cc), insanoğlunu yeryüzündeki bütün canlıların fevkinde ve hatta bütün canlıları ve nesnelere de insanoğlu için yaratmış olduğu aşikârdır. Aynı şekilde İslâm dinini insanlığa tebliğ etmiş olan Yüce Peygamberimiz, haksız yere bir insanın gönlünü kırmanın Kâbe'yi yıkma ile eş, haksız yere bir insanı öldürmeyi de insanlığı

öldürme olarak görmüşlerdir. İşte bugünkü mevcut Tarihi belge ve bilgilere göre ilk örneği, Büyük Hun hükümdarı Mete Han'da görmüş olduğumuz Türk devlet geleneği ve hâkimiyet düşüncesi de devletin yönetiminde insanı merkeze koymuş yani insan merkezli bir yönetim anlayışının ilk uygulayıcılarından birisi olmuştur. Temeli insan merkezlilik olan bu güzel uygulama, Türk devlet geleneği adıyla dünden bugüne Türk devletlerinin yönetimlerinde gelişerek-değişerek süregelmiştir.

Türk Devlet
Geleneği bu
özelliğinden
dolayı statik
olmaktan ziyade
dinamik yani
gelişmeci,
günümüz tabiri
ile çağdaş bir
özelliğe sahip
olmasına bağlı
olarak dünden-
bugüne gelişerek
–değişerek
süregelmiştir.

